

Józef Błażej Łach

"Monarcha odrzucony przez Boga i lud : proces redakcji biblijnych tradycji o Saulu", Dariusz Dziadosz, Przemyśl 2006 : [recenzja]

Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej 14-15, 361-365

2007-2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Dariusz Dziadosz, *Monarcha odrzucony przez Boga i lud. Proces redakcji biblijnych tradycji o Saulu*, Wyd. Arch. Przemyskiej (WAP), Przemyśl 2006, s. 582.

Polska Bibliistyka została wzbogacona nową pozycją monograficzną ks. Dariusza Dziadosza, profesora KUL-u, z cyklu postaci biblijnych w Księgach historyczno-deuteronomistycznych (Joz – 2 Krl). Obok monografii autora tej recenzji i ks. Mirosława Jasinskiego, a dotyczących postaci Elizeusza¹ oraz pracy Tomasza Tułodzieckiego pt. „Jeroboam I – reformator religii Izraela², studium ks. prof. dr. hab. Dziadosza stanowi następną cenną pozycję, dotyczącą pierwszego monarchy w starożytnym Izraelu, a mianowicie Saula, który rządził, jak to „najczęściej przyjmuje się (...) w pierwszej lub dwu pierwszych dekadach poprzedzających rok 1000, czyli 1020-1000 przed Chrystusem” (s. 11, odn. 2). „Na podstawie źródeł biblijnych, jak pisze autor tej monografii (tamże, wyż. s. 11, odn. 2), „trudno jest precyzyjnie określić dokładną datę wejścia na tron Saula i długość jego rządów. Ze względów gramatycznych (leksykalnych) i historycznych należy odmówić wiarygodności zarówno informacji z 1 Sm 13,1, według której Saul miałby panować nad Izraelem tylko dwa lata, jak i tej z Dz 13,21, która mówi o 40 latach rządów, gdyż jest ona z pewnością biblijnym schematem teologicznym” (por. królowie :Dawid i Salomon w 2 Sm 5,4; 1 Krl 11,42).

Jak wynika z podtytułu pracy została ona ukierunkowana na „proces redakcji biblijnych tradycji o Saulu” i w oparciu o metodę historyczno-

¹ J.B. Łach, *Bóg Zbawca w biblijnych opowiadaniach o Elizeuszu. Studium krytyczno-egzegetyczno-teologiczne*, Szczecin-Warszawa 1987, s. 242 (praca habilitacyjna), por. także 17 lat później: M. Jasinski, *Posłannictwo proroka w cyklu Elizeusza. Studium egzegetyczno-teologiczne 1 Krl 19,15-2 Krl 13,21*, (Studia i materiały, t. 73), Poznań 2004, s. 207, rec. J.B. Łach, w: ResS; R. 12 (2005), s. 355-358.

² *Studium egzegetyczno-teologiczne 1 Krl 11,26-14,20*, Warszawa 2004.

krytyczną i jedną z jej specyficznych form, a mianowicie „podejście diachronicznie”. Autor monografii podjął się badań literackich, egzegetycznych i teologicznych tekstów o królu Saulu. I jak stwierdził to w „Zagadnieniach wstępnych” (s. 16) „celem głównym (jego) poszukiwań będzie ukazanie pełnego procesu edycji biblijnej historiografii, dokumentującej rządy króla Saula na tle najważniejszych wydarzeń i postaci jego epoki”.

Analizę autor przeprowadził w czterech rozdziałach ujmując poszczególne teksty o Saulu w 1 Sm 7,2-2 Sm 1,27 i analizując je pod względem literackim, ukazując proces redakcji i myśl teologiczną poszczególnych jednostek literackich.

W I rozdziale autor publikacji przedstawił najpierw „wybór Saula w kontekście tradycji o ustanowieniu monarchii w Izraelu”, czyli w 1 Sm 7-12 (s. 19-128). W II rozdziale poddał analizie literacko-egzegetyczno-teologicznej teksty, w których pojawiają się „pierwsze zapowiedzi o schyłku panowania Saula” (s. 129-238). W III rozdziale (s. 239-424) w analogiczny sposób zobrazował „zmiernych rządów Saula na tle dojścia Dawida do władzy (1 Sm 16-2 Sm 1).

W IV rozdziale (s. 425-512) podał opis dziejów Saula i jego rodu w pozostałych tradycjach biblijnych, a mianowicie w 2 Sm 2,1-5,25 o „porażce rodu Saula w walce o władzę w Izraelu” czy w 2 Sm 9,1-13; 16,5-13; 21,1-14 o dziejach potomków Saula, a także w 2 Sm 6,20-23; 7,15; 12,7 o zapowiedziach („figurach”) Saula w tradycjach o Dawidzie, czy w końcu określił „wizerunek Saula poza deuteronomistyczną historią monarchii” (tamże, s. wyż.).

Nowością w tej pracy jest przyjęcie w badaniach literackich i teologicznych w Księgach od Joz do 2 Krl nie tylko teorii M. Notha zaprezentowanej w epokowym dziele pt. „Überlieferungsgeschichtliche Studien”³, ale również „najbardziej przekonującej”, jak twierdzi autor monografii, teorii niemiecko-skandynawskiej (Np. A. Jepsen, *Die Quellen des Königsbuches*, Halle 1956, 105n, czy np. T. Veijola, *Die ewige Dynastie. David und die Entstehung seiner Dynastie nach der deuteronomistischen Darstellung*. Helsinki 1975)⁴, wg której „w obecnej wersji historii Izraela Pwt-2 Krl) trzeba

³ Die sammelnden und bearbeitenden Geschichtswerke im AT, Halle 1943; Tübingen 1957 (II wyd.); Darmstadt 1967 (III wyd.)

⁴ Por. badania na terenie polskim. autora recenzji: *Jak ujmować w nowy sposób teologię w 1-2 Krl?*, w: RBL 49 (1996) nr 4, s. 249-255; *Z problematyki literackiej 1-2 Krl* w: CT (2002) z. 1, s. 45-56; czy: *Jak powstały Księgi od Jozuego do 2 Królewskiej?* w: tenże, *Stary Testament o swoich największych postaciach*, Rzeszów 2002, s. 34-40, a zwłaszcza *Księgi 1-2 Królów. Wstęp historyczno-krytyczny – Przekład z oryginału – Komentarz – Ekskursy*, w: PŚST T. IV, cz. 2 (KUL), Pallottinum-Poznań 2007, zwł. s. 70-83.

widzieć pracę „aż trzech niezależnych, choć pokrewnych redaktorów. Działali oni w okresie niewoli babilońskiej i wkrótce po niej, i w oparciu o bardzo podobne kryteria teologiczne sukcesywnie uzupełniali i modyfikowali wcześniejszy tekst Biblii, próbując wyjaśnić przyczyny tragicznych wydarzeń, jakie dotknęły Królestwo Judy w latach 598/7 i 587/6” (s. 15). Jak tych trzech głównych redaktorów („edytorów”) charakteryzuje autor publikacji? „Pierwszy z nich był historykiem (DtrH) i położył historyczne zręby pod całe dzieło, dokumentując wydarzenia, osoby i fakty bez wchodzenia w ich moralną ocenę” (tamże, s. 15)⁵. Natomiast „następnych dwóch edytorów dokonało już teologicznej interpretacji opisywanych faktów, oceniając upadek monarchii i deportacje podbitej ludności do Babilonii w kategorii kary Bożej za złamane przymierze”. Te oceny dokonał pierwszy z tych edytorów w oparciu o tradycje prorockie. Stąd nazywa się go Deuteronomistą Prorokiem. Mogłaby być to także szkoła czyli grupa teologów – pisarzy, których wpływ i redakcje określamy w literaturze specjalistycznej za pomocą sigła DtrP⁶. Natomiast drugi „którego określamy nazwą Nomistą dokonał oceny w świetle teologii prawa zwłaszcza z Pwt czyli deuteronomistycznego. Stąd w badaniach określa się je za pomocą sigła DtrN.

Autor studium przyjmując tę koncepcję ze współczesnych badań biblijnych w opus deuteronomicum zastosował je w stosunku do „jednej z najbardziej tragicznych i niespełnionych postaci, o jakich mówi Biblia” (s. 16) tj. do pierwszego króla Izraela, Saula.

W wyniku tych badań autor studium biblijnego o Saulu doszedł do wniosku nie tylko o wieloaspektowej i wielowarstwowej strukturze literackiej narracji o Saulu w 1-2 Sm, wynikającej przede wszystkim z opracowań DtrH, DtrP i DtrN, ale również o wieloaspektowym ujęciu postaci tego króla od „okrutnego i bezwzględego wojownika i wodza oraz ambitnego polityka, który był gotowy użyć każdego środka, aby zrealizować swe plany i cele” (s. 13, przyp. 3), jak to ukazano w najstarszych źródłach (tzw. pro-saulowa edycja) do późniejszej edycji, którą autor publikacji nazwał „prodawidową”, „salomonową” i „deuteronomistyczną”. I jak również stwierdził autor w/w studium „na podstawie dzisiejszej formy tekstu można jedynie

⁵ Zob. na ten temat art. autora recenzji: *Powstanie 1-2 Królów w świetle współczesnych badań biblijnych*, RS R. 13 (2006), s. 5-24, czy *Dzieło Deuteronomisty Historyka (DtrH) w 1-2 Królów w świetle współczesnych badań*, RS. R. 14 (2007) (wyż.)

⁶ E. Würthwein, *Die Bücher der Könige*, Göttingen 1984, wyróżnia jeszcze opracowanie w 1-2 Krl DtrP1 i DtrP2. Podobnie czyni autor tej recenzji i najnowszego komentarza do 1-2 Krl zob. *Księgi 1-2 Królów. Wstęp historyczno-krytyczny – Przekład z oryginału – Komentarz – Ekskursy*, (PŚST), t. IV, cz. 2, Pallottinum-Poznań 2007, zwł. s. 70-83.

hipotetycznie zakładać, że u źródeł wielu epizodów dotyczących dziejów Saula czy Dawida stały pojedyncze jednostki literackie, które z czasem przekształciły się w bardziej rozbudowane kompozycje” (s. 516-517), które możemy nazwać kolejno jako „biografię prosaulową, czy salomonową” (por. s. 517n.). W największym stopniu na ostateczny obraz postaci Saula mieli redaktorzy deuteronomistyczni DtrH, DtrP i DtrN. Opracowanie post-deuteronomistycznie, wg autora studium, „było marginalne (...) (A zatem) można założyć, iż deuteronomistyczna edycja była ostatnia i decydującą fazą w długim procesie jego literackiego rozwoju” (s. 516, przyp. 1).

W świetle tych z erydycją przeprowadzonych badań literacko-egzegezyjno-teologicznych w oparciu o bogato zaprezentowaną literaturę głównie zagraniczną, doszedł autor książki do interesujących konstatacji, a które przedstawił w zakończeniu swej pracy (s. 515-526). Oto niektóre z nich:

- „Na bazie najstarszych tekstów o Saulu należy sądzić, że największym jego wrogiem wcale nie był Dawid oraz jego polityczne ambicje (...), lecz Filistyni. (...) Po klęsce na wzgórzu Gilboa (podczas której Saul i trzej jego synowie ponieśli śmierć, a dowodzona przez nich armia znowu dostała się pod władzę Filistynów, natomiast na pozostałym terytorium rozgorzała bratobójcza wojna o polityczne wpływy między następcą Saula, Izbaalem, a młodym królem Judy, Dawidem (...) tron Izraela objął w końcu syn Jessego” Dawid (s. 523).
- Tzw. prodawidowa relacja Ksiąg Samuela podkreśla z jednej strony, że (Saul) „był nieporadnym i niezrównoważonym psychicznie władcą, a z drugiej, że wskutek niewierności został odrzucony przez Boga.
- Najstarsze biblijne relacje kryją w sobie również zupełnie odmienne i na wskroś pozytywne oblicze syna Kisz, Saula.
- W miarę upływającego czasu i kolejnych interwencji redakcyjnych (zwłaszcza DtrP i DtrN) obraz pierwszego władcy Izraela stawał się coraz bardziej pesymistyczny i negatywny, natomiast postać syna Jessego nabierała coraz cieplejszych i wyraźniejszych barw (s. 525-526).

Jak wynika to z tego krótkiego omówienia studium o Saulu możemy tę monograficzną pracę ks. Profesora ,zwłaszcza w polskiej Bibliistyce polecić nie tylko fachowcom tj. biblistom i teologom czy historykom, ale również wszystkim zainteresowanym tymi czasami starożytnego Izraela w okresie rządów pierwszego monarchy Saula, który w ostatniej fazie historiografii i teologii w 1-2 Sm został przedstawiony jako „monarcha odrzucony przez Boga i lud” (zob. tytuł dzieła!), co w świetle wcześniejszych źródeł może być oceną tendencyjną („propagandową”) i „teologiczną rekonstrukcją zdarzeń, w której główną przyczyną sprawczą jest Bóg Jahwe, natomiast izrael-

---

scy władcy oraz ich otoczenie są tylko narzędziem i przestrzenią do realizacji Jego planów” (s. 516).

Nadto szata graficzna tej pięknie wydanej książki przez Wydawnictwo Archidiecezji Przemyskiej, a zwłaszcza komunikatywny język, w jakim została napisana ta naukowa książka sprawia, że do lektury tej pozycji przystępujemy bez oporu i kontynuujemy ją z łatwością.

Życzyłbym zatem sobie i polskim czytelnikom więcej takich prac.

Ks. Józef Błażej Łach